

Jugonostalgiki, spomnite se na Goli otok!

Mag. Andrej Aplenc

Študijski center za narodno spravo prireja ta teden izlet, če se lahko temu tako reče, na Goli otok. Poznavanje pretekle, in kot pravijo pri nas, polpretekle zgodovine je nujno za vsak narod. Spominjanje preteklih dogodkov utrjuje narodno zavest in ponos, ob nekaterih imamo tudi proslave. Spomin na dogodke, ki pa niso bili take narave in ki so bili vse prej kot v narodov ponos, pa je ne samo utemeljen, pač pa tudi potreben. Znan je rek, da je tisti narod, ki svoje zgodovine ne pozna, obsojen na to, da jo bo ponovil. Zato se bom tudi to pot pridružil organiziranemu ogledu Golega otoka.

Prvi transport kaznjencev so pripeljali na Goli otok 6. ali 9. julija 1949. Natančni datum, kolikor je meni znano, ni bil nikjer definitivno potrjen, sam pa mislim, da je 6. julij pravilen. V tem transportu so bili kaznjenci iz Slovenije in Hrvaške, v naslednjih dneh so pa prišli transporti iz vseh drugih takratnih jugoslovanskih republik. Kasneje so v razmiku nekaj mesecev prihajali novi transporti, povedati pa je treba, da so v enakih obdobjih tudi odhajale skupine kaznjencev, za katere je Udba menila, da jih je režim na Golem otoku tako prevzgojil, da ne bodo več nevarni.

Udba naj bi bila v času informbirojevskega razkola med Titom in Stalinom v Sloveniji aretirala 731 ljudi. Koliko so jih poslali na Goli otok, ni v nobenem dokumentu eksplicitno navedeno. Različni viri navajajo nekaj več kot 300 ljudi, menim pa, da je ta številka premajhna in da je pravo število okoli 600 Slovencev. Od tega, kolikor vem, jih je bilo 10 tam dvakrat. Število vseh zapornikov na Golem otoku iz vseh jugoslovanskih republik tudi ni uradno znano, različni viri ga ocenjujejo od 15.000 do 30.000 in več, ocene o številu umrlih pa se gibljejo med nekaj sto do 4.000.

Po sporu s Stalinom je Tito ukazal, da morajo biti vsi politični nasprotniki aretirani in zaprti, Edvard Kardelj pa je ob sodelovanju še nekaterih predlagal lokacijo Goli otok. Taborišče Goli otok so zaprli v 80. letih, potem ko so prvotne kaznjence tam nadomestili s kaznjenci, obsojenimi zaradi kriminala.

Na Golem otoku in na sosednjem otoku Sv. Grgur je bilo 6 taborišč, ki pa niso vsa sočasno delovala. Prvo je bilo taborišče v tako imenovani Mali dragi, ki je majhen zaliv nasproti otoka Raba. Druga taborišča so bila Velika draga, ki je globok zaliv, iz katerega otok Rab ni viden, bilo je zgrajeno kasneje, prvo žensko taborišče je bilo na Sv. Grgurju na severovzhodni obali, potem je bilo žensko taborišče na vzhodni obali Golega otoka, zloglasna Petrova rupa na Golem otoku in taborišče na jugozahodni obali Sv. Grgurja. Tam so bile ženske, potem pa vojaški kaznjenci. Ko je bilo zgrajeno taborišče Velika draga, je bilo tam okoli 20 zidanih barak, v katerih je bilo okoli 4.000 kaznjencev. V Mali dragi, kjer je bilo prvo taborišče, je bila zgrajena vrsta zidanih stavb, kjer so bili industrijski obrati za predelavo lesa, kovinskih izdelkov, tam je bila tudi manjša livarna za lito železo, poleg tega pa tudi pravi industrijski obrati za poliranje marmornih ploščic. V okviru Golega otoka je bilo dejavno tudi podjetje Mermer, locirano na Reki, ki je prodajalo proizvode z Golega otoka,

vključno s kvalitetnim kamnitim drobirjem, ki so ga vozili z vagončki v pristanišče. Kupci teh proizvodov so bili tudi Italijani. Marmorne ploščice, narejene na Golem otoku, so uporabili tudi za tlakovanje italijanskega taborišča na Rabu. To je edinstven primer, kjer so politični zaporniki izdelovali produkt, ki je bil uporabljen pri urejanju drugega političnega taborišča.

Režim na Golem otoku se je večkrat spreminjal – od zelo krutega do malo manj krutega. Ranković je obiskal Goli otok, potem ko je leta 1951 med zaporniki razsajal tifus. Do njegovega obiska je bilo pretepanje med zaporniki, v nekaterih primerih tudi do smrti, dovoljeno, zapornike, kaznovane z bojkotom, so redno pretepali drugi zaporniki v skladu z edinstvenim režimom prevzgoje, ki pa ga tu ne bom podrobneje opisoval. Po Rankovićevem obisku je bil režim splošnega pretepanja ustavljen in tudi druge razmere, na primer prehranjevanje, so se nekoliko izboljšale.

Goli otok so obiskali tudi nekateri visoki funkcionarji slovenske komunistične partije, med njimi Vida Tomšič.

Študijski center za narodno spravo je znan po tem, da je izdal vrsto publikacij o polpretekli zgodovini, tudi osebnih pričevanj. V strokovnem zgodovinopisju zavzemajo osebna pričevanja pomembno mesto in so sestavni del zgodovine. Seveda so osebna pričevanja vedno obarvana z osebnimi vtisi, ki niso vedno nujno popolnoma identični s tem, kar navaja strokovna zgodovina. Nekdo, ki je bil priča in ki je sam doživljal dogodke, ki jih opisuje strokovna zgodovina, jih je videl s svoje osebne perspektive, ki je obarvana tudi s čustvi. Poleg tega so pričevanja očitno pomembna zato, ker uradni dokumenti, ki jih uporablja strokovna zgodovina kot dokazljiva dejstva, v glavnem ne vsebujejo podrobnosti dogodkov, poleg tega pa so, vsaj kar se političnih dogodkov tiče, včasih popačene ali jih pa sploh ni.

Osebna pričevanja lahko primerjamo s pričanjem na sodiščih, kjer različne priče ne izpovedo vselej enakih dejstev. Naloga sodišča je, da iz pričanj in drugih dokazov ugotovi dejansko resnico. Pri tem pa so pričanja priči integralen del sodnega procesa, ki si ga brez prič v našem etično-moralnem okolju ne moremo predstavljati.

Vse to sem zapisal tudi zato, ker pri nas velikokrat slišimo, da je dovolj preštevanja kosti in da naša zgodovina ni pomembna. Razen jugonostalgije seveda. **D**